

Голуб В'ячеслав Львович,
аспірант кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України.

Голуб Вячеслав Львович,
аспірант кафедры государственной политики и общественного развития Национальной академии государственного управления при Президенте Украины.

Vyacheslav Lvovich Golub,
postgraduate student of the faculty of Public Policy and Social Development of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. Здійснено ретроспективний аналіз перебігу формування взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності у світі впродовж різних періодів історії. Розглянуто основні події, що характеризують етапи становлення таких взаємин у Великій Британії, Німеччині, Польщі, США та Франції, як найбільш показових прикладів місця та ролі волонтерської діяльності в системі взаємовідносин держави та суспільства. Розкрито причини цього процесу, а також передумови сучасного стану взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності у світі.

Ключові слова: волонтерство, сфера волонтерської діяльності, взаємовідносини держави та суспільства, історичний контекст, світовий досвід.

МИРОВОЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА В СФЕРЕ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

Аннотация. Осуществлен ретроспективный анализ хода формирования взаимоотношений государства и общества в сфере волонтерской деятель-

ности в мире в разные периоды истории. Рассмотрены основные события, характеризующие этапы становления таких отношений в Великобритании, Германии, Польше, США и Франции, как наиболее показательных примеров места и роли волонтерской деятельности в системе взаимоотношений государства и общества. Раскрыты причины этого процесса, а также предпосылки современного состояния взаимоотношений государства и общества в сфере волонтерской деятельности в мире.

Ключевые слова: волонтерство, сфера волонтерской деятельности, взаимоотношения государства и общества, исторический контекст, мировой опыт.

WORLD EXPERIENCE IN FORMATION OF THE STATE-SOCIETY RELATIONS IN THE SPHERE OF VOLUNTEERING: HISTORICAL CONTEXT

Abstract. The article presents a retrospective analysis of the formation of the state-society relations in the sphere of volunteering in the world in different periods of history. The main events that characterize the stages of development of such relations are considered in the paper. The histories of the UK, Germany, Poland, the US and France are taken as the most illustrative examples of the place and role of volunteering in the state-society relations. The reasons of this process are revealed, as well as the background of the current state of the state-society relations in the sphere of volunteering in the world.

Keywords: volunteering, sphere of volunteering, state-society relations, historical context, world experience.

Постановка проблеми. Історія розвитку взаємин держави та суспільства на ґрунті провадження волонтерської діяльності — це контекстне тло генезису волонтерства, адже її особливості характеризують роль і місце явища в системі взаємовідносин держави та суспільства в конкретний історичний період, а також є причинами, запоруками, результатами чи наслідками його стану. Відтак неможливо розглядати історичні аспекти розвитку взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності окремо від

історії, власне, самого волонтерства чи історії держави та її народу. Тим більше, що волонтерська діяльність та держава — дві нерозривно пов'язані категорії, адже перша виникає в результаті обмеженості другої, “як наслідок неналежної реакції органів державної влади на потреби суспільства та його соціальні проблеми” [3, с. 45].

З огляду на це, розгляд історії формування взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності у світі вбачається необхідним елементом виконання

важливого наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності та визначення напрямів практичного застосування отриманих наукових результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На історичних засадах взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності зосереджували наукову увагу вітчизняні вчені В. Апухтін, О. Безпалько, О. Богомолів, З. Бондаренко, О. Грибан, Т. Журавель, Л. Кожухаренко, Т. Лях, а також зарубіжні — Л. Лапойнте, Р. Дженкінс, С. Хантінгтон та ін. Істотне підґрунтя для цього дослідження склав комплекс аналітичних публікацій Європейського Союзу “Study on Volunteering in the European Union” щодо волонтерства в державах-членах ЄС, а також аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень “Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики”.

Однак розглянуті у згаданих публікаціях аспекти становлення волонтерства не дають цілісного уявлення про світовий досвід формування взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності крізь призму історичного процесу, що й зумовило обрати такий напрям в рамках цієї статті.

Мета статті. Ретроспективний аналіз перебігу формування взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності у світі упродовж різних періодів історії.

Виклад основного матеріалу. Зазначена вище властивість волонтерства — акцентувати недосконалість

держави як суб'єкта управління суспільними процесами — не означає неминучість антагоністичного характеру взаємовідносин держави та суспільства, передусім у сфері волонтерської діяльності. Навпаки, історія свідчить про переважну злагоду в стосунках цих сторін суспільного процесу як у світі загалом, так і в Україні зокрема, починаючи з моменту виникнення класичного волонтерства, що відносять до середини XIX ст. та пов'язують з ім'ям швейцарського підприємця, письменника та громадського діяча Жана Анрі Дюнан.

Ставши мимовільним свідком найбільшої битви Австро-італо-французької війни, що відбулась 24 червня 1859 р. поблизу містечка Сольферіно в Італії, та будучи враженим масштабами кровопролиття, А. Дюнан дійшов висновку про необхідність створення в мирний час товариств, “що під час війни надавали б або організовували б допомогу пораненим і здійснювали б догляд за ними силами відданих, старанних і добре підготовлених волонтерів” [14, с. 99]. Ці ідеї гуманіста, обґрунтовані в його книзі “Спогади про битву під Сольферіно”, зумовили появу в 1963 р. Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

При цьому батько волонтерства не оминув увагою питання взаємовідносин держави та суспільства щодо провадження “благодійної справи”. На його думку, вона є способом задоволення громадського прагнення допомоги державі, оскільки “народ не може бути байдужим, коли його сини борються; адже в боях ллється його ж власна кров” [14, с. 106]. Водночас зміст ставлення держави до та-

кої діяльності, на думку А. Дюнан, полягає у філософії заступництва: “Такі товариства... перебували б під охороною держав... Який правитель відмовить у своїй підтримці таким товариствам, не захоче дати своїм солдатам упевненість у своєчасному і хорошому догляді, якщо вони будуть поранені? Яка держава не захоче протегувати людям, які намагаються зберегти життя її підданих?..” [14, с. 100, 105].

Отже, ідея волонтерства, висловлена його родоначальником А. Дюнаном, втілює одвічні уявлення про людську взаємодопомогу та закономірні намагання влади сприяти цьому в інтересах суспільства та держави.

Так, уже в епоху давніх цивілізацій культивувалося дотримання моральних норм, пов'язаних з традиціями надання допомоги людям похилого віку, хворим та немічним, тим, хто опинився у скруті. Згаданими вище дослідниками відзначаються гуманність, людяність, милосердя як невід'ємні складники моральних кодексів усіх релігій. Ці ідеї висвітлено у працях мислителів Стародавнього Єгипту, в соціальній етиці Конфуція та Лаоцзи, вченнях Будди та Заратустри, у Талмуді та Корані, античних теоретико-філософських трактатах про благодійність та милосердя Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія, Цицерона. “Немає нічого більш узгодженого з природою людини, ніж благодійність, — стверджував останній і додавав: — Немає нічого прекраснішого в моральному сенсі і більш чудового, ніж зневажати гроші, якщо їх не маєш, а якщо маєш — обертати їх у добрі та щедри

справи” [19, с. 75]. При цьому мислитель відзначає взаємозв'язок благодійності з державою, розглядаючи її як фактор благочестивого ставлення до Вітчизни.

Доречно, з огляду на історичні аспекти волонтерства, згадати одних із перших відомих людству добродіїв, які втілили найкращі чесноти, властиві “ідеальному волонтерові”. Йдеться про етно-релігійну групу, представник якої став героєм “Притчі про доброго самаритянина”, як свідчення того, що “приклад людської доброти зустрічаються у всіх народів і в усіх віках, що Закону і заповідей Божих дотримуються люди найрізноманітніших національностей і віросповідань” [7].

Слід зазначити, що християнська мораль — це невичерпне джерело догматів волонтерської діяльності, серед яких — милосердя, співчуття, любов до ближнього тощо. У Нагірній проповіді криються духовні основи благодійництва, де серед заповідей блаженства зазначається: “Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть” (Матв. 5, 7).

Необхідно визнати, що релігія завжди відігравала надзвичайно важливу роль у процесах державотворення, як наріжного каменю системи цінностей, ідеологічної та моральної основи держав, визначальної ознаки їх історичного поступу та стабілізуючого фактора суспільно-політичної ситуації в них. Укладачі звіту за підсумками дослідження “Волонтерська діяльність в Європейському Союзі” стверджують, що волонтерство “мало місце в Європі скрізь протягом усієї історії... Заснована на церковних засадах ідеологія добровільного слу-

жіння громаді має давню традицію в більшості європейських країн” [3, с. 45]. Так, у Польщі витоки волонтерського руху беруть початок з часів середньовіччя від ідеології християнського милосердя і діяльності католицької церкви [3].

Численні приклади середньовічного “волонтерства” наводить у своїй книзі А. Дюнан, серед яких він згадує “міланського архієпископа св. Карла Борромео, який прийшов з далекої епархії під час чуми 1576 р. для того, аби допомогти й підбадьорити всіх, не боячись небезпеки і зараження” [14, с. 100].

Варто відзначити цей період як час, сповнений емпіричним підґрунтям умовиводів А. Дюнана щодо теоретичних засад волонтерства. З-поміж взірців добродійної допомоги автор “Спогадів про битву під Сольферіно” називає “акти самопожертви” британців Джона Говарда, Флоренс Найтінгейл, що напрями пов’язані з історією українських земель, та інших гуманістів часів нової історії [14, с. 100, 101]. До передвісників прийдешньої інституалізації волонтерства в Європі дослідники відносять і католицьку жіночу чернецьку конгрегацію “Сестри Милосердя”, засновану в Ірландії в 1831 р. монахиною Кетрін Елізабет Мак-Олі, — одну з перших відомих волонтерських організацій [8, с. 23]. Діяльність конгрегації спрямовувалась на допомогу знедоленим та освіту малозабезпечених, а її відмінною рисою стало прийняття особливої обітниць служіння й активна громадська діяльність, що виявлялася в лобіюванні певних політичних програм.

XIX століття можна вважати особливим періодом в історії світового волонтерського руху через помітний сплеск волонтерської активності на різних континентах земної кулі. Саме до цього часу більшість дослідників відносять виникнення феномену волонтерства [17, с. 14], що може бути пояснене щонайменше двома причинами, які наочно демонструють характерні особливості волонтерської діяльності в системі взаємовідносин держави та суспільства. По-перше, початок інституалізації волонтерського руху в Європі та світі, на нашу думку, зумовлений “винаходженням” А. Дюнаном у 1859 р. та розвитком започаткованого ним міжнародного руху Червоного Хреста. У цьому сенсі доречно згадати про Женевську конвенцію 1864 р., що фактично забезпечила підтримку діяльності та розвитку національних товариств Червоного Хреста, які на той час діяли в 16 країнах, на державному та міжнародному рівнях [12, с. 180].

Підсилюючим фактором цього аргументу є несприятлива воєнно-політична ситуація, що, на жаль, сприяла зростанню популярності ідей волонтерства: у другій половині XIX ст. у світі відбувалося близько ста збройних конфліктів, що вимагало застосування на практиці ідей А. Дюнана.

З іншого боку, за твердженням С. Хантінгтона, XIX століття було ознаменоване першою хвилею демократизації, що зародилась у США та призвела до появи у світі 32 демократичних держав [18, с. 697]. Зміцнення демократичних засад у внутрішній політиці багатьох держав сприяло органічному вплітання волонтерства в їхнє суспільне буття,

адже демократія як політичний режим є сприятливою підставою для визрівання та плодоносіння волонтерської діяльності, яка, по суті, є втіленням громадської активності, виявом громадянської позиції і громадської свідомості, формою участі у суспільних та державних справах, засобом реалізації поглядів, переконань тощо.

Саме через такі обставини, на наше переконання, волонтерський рух набирає обертів у світі, виявами чого, крім стрімкого розвитку руху Червоного Хреста, можуть бути факти вкорінення цього явища на ґрунті різних країн.

Так, у Сполучених Штатах Америки на тлі існуючого досвіду волонтерських пожежних товариств, започаткованих Б. Франкліном ще у 1736 р., ХІХ століття позначене низкою значущих для розвитку волонтерства подій. Серед них: істотна активізація суспільно корисної діяльності студентства в різних релігійних групах, зумовлена “Великим пробудженням” у 30-х роках; заснування в 1857 р. на базі Мічиганського університету першої в США організації Юнацької Християнської Асоціації (УМСА), провідним компонентом діяльності якої стала волонтерська робота в інтересах дітей та підлітків, поліпшення здоров'я й благополуччя населення; створення та діяльність у 1861–1865 рр. товариств допомоги панянок (Ladies' Aid Societies), місією яких стало виготовлення перев'язувальних матеріалів, рушників, постільної білизни, сорочок, форми та наметів для учасників громадянської війни; започаткування Кларою Бартоном у

1881 р. Американського Червоного Хреста; фундація в 1887 р. першої організації “Єдиний шлях” (United Way) у Денвері, штат Колорадо, задля планування й координації місцевих благодійних послуг як спосіб мобілізації спільнот для дієвого вирішення нагальних проблем [6].

Ще однією причиною активного розвитку волонтерської діяльності наприкінці ХІХ ст. О. В. Безпалько називає загострення соціальних проблем у Європі, що спричинило широке поширення суспільної благодійності, надання допомоги нужденним людям, об'єднаними між собою на волонтерських засадах у невеликі групи, а пізніше – у добровільні об'єднання [9, с. 164]. Підставою для такого умовиводу науковця став сетльментський рух, що виник у 1880-х рр. в Англії і пізніше поширився у США. Його метою було забезпечення гармонійного співіснування заможних і бідних співгромадян шляхом заснування сетльмент-центрів у бідних міських районах, де одні на волонтерських засадах допомагали іншим полегшити злидарське існування, отримати роботу, надати медичні послуги, організувати дозвілля та впровадити різні форми неформальної освіти серед членів громади. Першим таким закладом став благодійний центр Тойнбі Хол, заснований англіканським священнослужителем та соціальним реформатором С. Барнеттом у 1884 р. у східній частині Лондона, що спрямовувався за рахунок волонтерської діяльності зменшити соціальне розшарування громади. Від нього починається історія понад 400 сетльмент-центрів Англії та США, попередників сучас-

них волонтерських інституцій, де студенти-волонтери були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем. Учені зазначають, що завдяки діяльності сетльмент-центрів громада перетворювалася на дієвий суб'єкт державотворення, адже через їх функціонування ухвалювалось законодавство про дитячу працю, громадське здоров'я, дитячі садочки, були засновані служби тимчасових нянь, створені ігрові майданчики для дітей, різноманітні гуртки для самоосвіти дорослих тощо [9, с. 165]. Саме в таких обставинах, на нашу думку, полягає роль волонтерської діяльності в системі взаємовідносин держави та суспільства, яку вона відігравала наприкінці XIX ст. в Європі та світі, значення для соціального становлення та розвитку населення держав часу нової історії.

Завдяки XX ст. виникло волонтерство як характерна ознака сьогодення та невід'ємний складник системи взаємовідносин держави та суспільства. Це знаковий період в історії волонтерства, адже він характеризується глобальним розгортанням волонтерського руху, інституалізацією волонтерської діяльності у світі, набуттям "рис масового соціального феномену" [8, с. 25]. Перша світова війна та її наслідки, суспільний прогрес, а також громадсько-політична ситуація визначили перспективи розвитку волонтерства на початку 1900-х рр.

Заснування у 1920 р. Міжнародної волонтерської служби (IVS) як громадського руху з подальшою його трансформацією у Коорди-

наційний комітет (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО стало свідченням зростання волонтерського потенціалу в світі та потреби в організації міжкультурної взаємодії волонтерів на національному, регіональному та міжнародному рівнях, спрямування та раціонального застосування спільних зусиль.

Саме на цей час припадає перший міжнародний волонтерський проект, реалізований за участю німецької та французької молоді, від якого бере свій початок CCIVS. Метою акції було відновлення зруйнованого війною французького Ен-ан-Аргона поблизу Вердена, в районі місць найкривавіших боїв між німецькими та французькими арміями. На думку канадського дослідника Л. Лапоїнте, такий приклад волонтерської діяльності став утіленням державних позицій Франції та Німеччини щодо міжнародної солідарності та відмови від ворожнечі. Він назвав цю акцію "символом порозуміння двох раніше ворогуючих країн" [2, с. 51]. Слід зазначити, що проект від самого початку не лише був санкціонований владою, а й здобув цілковиту підтримку уряду Франції.

Однак, на жаль, ця акція стала розмінною монетою у франко-німецьких міждержавних відносинах, в яких намітилася напруженість унаслідок невдалих перемовин про репарацію. Через це французький уряд спочатку скоротив фінансування будівельно-відновлювальних робіт, потім місцева влада отримала від префектури провінції Мез заборону будь-якої підтримки проекту та, зрештою, усунула від участі в ньому німецьких волонтерів. Згодом поча-

ли псуватися стосунки учасників акції також з місцевим населенням, що в сукупності призвело до згорання проекту через півроку після його початку [4, с. 5–6].

Утім, попри свою незавершеність, перший міжнародний волонтерський проект наочно продемонстрував залежність успіху волонтерської діяльності від ставлення до неї держави та суспільства, а також схарактеризував значення таких відносин у процесі її провадження: урядова підтримка піднесла проект до ступеня “символу порозуміння” держав та народів, натомість протилежне ставлення влади звело нанівець усі благородні починання.

Водночас це не стало на заваді поширенню ідей волонтерства та їх закріпленню в суспільній практиці як Франції та Німеччини, так і інших країн Європи й світу, про що свідчать конкретні факти історії. Так, французький закон “Про асоціації” 1901 р. став “правовим благословенням волонтерських організацій”, забезпечивши стрімкий розвиток волонтерства в країні впродовж ХХ ст. та кількісні показники створення волонтерських інституцій від 60 тис. до 70 тис. на рік у наші дні [3].

Розвиток волонтерства в Німеччині в цей період пов’язаний із запровадженням у попередньому столітті принципу субсидіарності, згідно з яким надання основних соціальних послуг населенню здійснювалося організаціями громадського сектору за умов їхнього фінансування державою. Завдяки цьому в 1990 р. благодійними організаціями надавалося 70 % усіх сімейних послуг, 60 % послуг для літніх людей, 40 %

усіх медичних послуг та 90 % послуг зайнятості інвалідів. У цій ситуації при загальній кількості 548 420 штатних працівників благодійних організацій та 202 706 “сумісників” у них чисельність волонтерів сягнула 1,5 млн осіб [Там само].

Історія волонтерства у Великій Британії є свідченням секуляризації та характеризується формалізацією волонтерської діяльності й зміною ролі взаємин з державою. Дослідники пов’язують процеси активізації стосунків держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності з подіями Другої світової війни та усуненням її наслідків. Окрім цього, розвиток волонтерства у Великій Британії відбувся внаслідок громадської зневіри в державі як ефективному надавачі соціальних послуг та скорочення можливостей громадської участі в ухваленні рішень на місцевому рівні у 60-х роках минулого століття. Як наслідок, волонтерським рухом у країні наприкінці століття щороку охоплювалося 22 млн дорослих британців, що становило понад 30 % усього населення країни [Там само].

Беззаперечним лідером за темпами розвитку волонтерства впродовж ХХ ст. стали Сполучені Штати Америки, де соціально корисною діяльністю займалися мільйони людей. Особливістю “волонтерської” історії США є її відцентрово-інерційний характер, коли енергії поштовху з центру вистачає протягом тривалого часу для забезпечення поступального процесу на всій території держави, здобуваючи статус органічного елемента американського способу життя. Такі “поштовхи”, як правило, спричинені приверненням особливої

уваги до питань волонтерства очільників держави, що прискорювали темпи розвитку створення волонтерських клубів, асоціацій, бюро тощо. Так, перший такий сплеск відносять до періоду президентства Франкліна Рузвельта, який “надавав великого значення упорядкуванню території, навіть такої неосяжної, як Сполучені Штати, і, окрім того, він не любив, коли люди байдикують” [13, с. 1187]. Створений ним у 1933 р. Цивільний корпус охорони довкілля (ССС) був покликаний зменшити рівень безробіття та водночас зробити внесок в охорону навколишнього середовища. До громадських робіт, чим, по суті, була програма ССС, було залучено понад 3 млн молоді, що призвело до значної активізації волонтерського руху в державі.

Черговою спонукою розквіту волонтерства в США було започаткування в 1961 р. волонтерської урядової програми “Корпус Миру” (Peace Corps), пов’язаної з ім’ям Дж. Кеннеді. Ініціатива 35-го Президента США, що, зрештою, набула законодавчого втілення, передбачала ідею “просування миру та дружби через делегування за кордон кваліфікованих працівників-громадян США, які виявили бажання допомогти народам інших країн та територій у задоволенні їхніх основних потреб, та сприяння кращому розумінню американського народу” [5]. Тільки цією програмою з моменту її започаткування до сьогодні було залучено до волонтерської діяльності близько 220 тис. американців, які реалізовували її завдання в 140 країнах світу [1]. Слід зазначити, що першими волонтерами на теренах незалежної

України стали посланці саме “Корпусу Миру”, які спричинили формування та становлення вітчизняного волонтерського руху [16, с. 83].

Слід віддати належне багатьом американським президентам, які, приділяючи належну увагу питанням волонтерської діяльності у перші роки своєї каденції, забезпечили її сучасний стан, а саме:

– 37-й президент США Р. Ніксон створив урядовий комітет з питань волонтерської діяльності у 1969 р., на підставі проведених власних досліджень дійшов висновку про необхідність існування загальнонаціональної волонтерської неурядової організації, якою згодом став Національний центр волонтерства (National Center for Voluntary Action);

– 39-й президент США Дж. Картер створив Молодіжний корпус охорони довкілля (YACC) у 1977 р., організацію на кшталт ССС, що мала забезпечити поліпшення стану довкілля та громад, піклуючись про зелені насадження та вживаючи заходи зі збереження навколишнього середовища;

– 41-й президент США Дж. Буш створив фундацію “Точки світла” (“Points of Light”) у 1990 р., що має за мету розширення можливостей для вирішення серйозних соціальних проблем шляхом волонтерської діяльності;

– 42-й президент США Б. Клінтон створив національний рух Ameri Corps у 1993 р., покликаний залучати громадян до волонтерської діяльності щодо вирішення найважливіших проблем країни [6, с. 4–6].

Такі президентські ініціативи радіальними хвилями поширювалися

територією Сполучених Штатів, що разу стимулюючи громадську ініціативу та підносячи рівень волонтерської діяльності в країні на якісно новий щабель. Так, уже в 1986 р. у країні працювало понад 380 центрів волонтерства, що знаходилися в 94 зі 100 найбільших мегаполісів країни, 90 % з яких отримували державне фінансування та охоплювали своїми послугами 60 % населення США [6, с. 5]. Тож усвідомлення найвищими посадовими особами держави ролі та значення волонтерської діяльності сприяло набуттю нею ознак національного суспільного феномену завдяки високому ступеню її розвитку, консолідації суспільства навколо ідей взаємодопомоги та спільного вирішення соціальних проблем, створенню можливостей для безпосередньої участі кожного громадянина в процесах покращання рівня життя своїх громад та, зрештою, її утвердженню в системі відносин держави та суспільства.

Активний розвиток волонтерства у ХХ ст. був властивий і країнам Європи, що певний час належали до соціалістичного табору або були у складі СРСР. Щоправда, коректною ця теза буде стосовно періодів історії, не позначених комуністичним минулим, що зайвий раз демонструє характеристики волонтерства як ознаки демократичного суспільства, а отже, і вказує на певне місце волонтерської діяльності в системі його відносин з державою.

Так, з 1918 р., коли Польща здобула незалежність, волонтерські організації почали відігравати важливу роль у формуванні національної ідентичності та реінтеграції польського

суспільства. Основну частину їхньої діяльності складала питання, пов'язані з подоланням труднощів, спричинених міжімперським поділом Польщі, а також усуненням наслідків Першої світової війни. Діяльність близько 10 тис. асоціацій волонтерів та 3 тис. благодійних фондів, що були зареєстровані напередодні Другої світової війни, після її закінчення потрапила під суворий політичний і адміністративний контроль комуністичного режиму, що спричинило самоліквідацію багатьох з них, а також конфіскацію й націоналізацію їхнього майна. Єдині дозволені владою організації — Польський Червоний Хрест, Асоціація скаутів Польщі й Товариство друзів дітей — були змушені сповідувати політичні та соціальні ідеали комуністичної держави. Лише з крахом епохи комуністичного правління Польща пережила ренесанс громадянських волонтерських ініціатив, коли в період з 1992 до 1997 рр. кількість благодійних фондів збільшилася майже вдвічі, а чисельність волонтерських організацій зросла вчетверо [3].

Слід зазначити, що в цей період у країнах Європи на тлі хиткої фінансової й соціальної стабільності та сумнівної здатності урядів упоратися з цими проблемами відбувається процес “перезавантаження” волонтерського сектору з набуттям ним ознак не просто форми громадської самоорганізації, а повноправного партнера держави у вирішенні широкого спектра питань життєдіяльності суспільства. Внаслідок цього в багатьох країнах у 1990-х рр. зростає кількість волонтерських організацій — активних гравців

державної політики соціально-економічного розвитку своїх країн передусім у галузі освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення [3, с. 46]. Так, в останній декаді ХХ ст. відбуваються зміни в суспільному сприйнятті волонтерства в Німеччині, наслідком чого стала поява більш ніж 190 нових волонтерських організацій та посилення волонтерських засад у діяльності раніше діючих. Це призвело до посилення конкуренції між німецькими суб'єктами волонтерської діяльності, яких понад 300, за можливість доступу до державного ресурсу, що своєю чергою позитивно відбилось на якості їхніх соціальних послуг [3]. Прихід до влади лейбористів у Великій Британії в 1997 р. також спричинив значне зміцнення позицій волонтерської діяльності як способу залучення молоді громадського життя та пошук нових шляхів взаємодії з державою, що в результаті призвело до появи двох фундаментальних програм: *Young Volunteer Challenge*, спрямованої на активізацію волонтерської діяльності молоді з числа малозабезпечених верств населення, та *Millennium Volunteers* — з акцентом не лише на молодь, а й людей старшого віку, етнічні меншини [Там само].

Аналогічні тенденції властиві “волонтерській” історії США, де після кількох хвиль спаду і зростання протягом ХХ ст., починаючи з 1990-х рр., волонтерський рух набув масового характеру. Понад 50 % дорослого населення США в цей період беруть участь у волонтерській діяльності, близько 80 % благодійних організацій існують саме завдяки роботі волонтерів [10, с. 6].

Висновки. Зароджене в Європі явище волонтерства досить швидко поширилося світом, здобуваючи ознаки природного сегмента суспільного буття багатьох країн. На цьому шляху основними “реперними” точками стали традиції допомоги в епоху давніх цивілізацій, постулати християнської моралі, ідеї А. Дюнана, викладені в книзі “Спогади про битву під Сольферіно”, діяльність в Ірландії католицької жіночої чернецької конгрегації “Сестри Милосердя”, створення Міжнародного Комітету Червоного Хреста, заснування численних організацій у США у період “Великого пробудження”, сел'ментський рух, глобалізація волонтерства на початку ХХ ст., перший міжнародний волонтерський проект з відновлення Ен-ан-Аргона, волонтерські ініціативи президентів США, подолання наслідків тоталітаризму у посткомуністичних державах тощо.

Очевидно, що ці події, процеси та явища зумовили сучасний стан взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності у світі, що потребує додаткового вивчення, а отже, становить дослідницьке поле для подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Fast Facts* [Electronic source] // Peace Corps. — Retrieved from: <http://www.peacecorps.gov/about/fastfacts/>
2. *Lapointe L. Who Cares ... Why Care?* / L. Lapointe // *Migrações*. — 2011. — № 9. — P. 37–68.
3. *Study on Volunteering in the European Union* [Electronic source]: Final Report // Brussels: GHK. — 2010. — 326 p. — Retrieved from: <http://>

- ec.europa.eu/citizenship/pdf/doc1018_en.pdf
4. *The first work camp of Service Civil International: Archives Documentation / SCI International Archives.* — La Chaux-de-Fonds: SCI, 2010. — 62 p.
 5. *The Peace Corps Act [Electronic source]: Public Law 87-293 (September 22, 1961) (as amended) // Peace Corps.* — Retrieved from: <http://files.peacecorps.gov/multimedia/pdf/policies/ms101.pdf>
 6. *Volunteer Centers: A History of America [Electronic source] // Hands On Network.* — Retrieved from: http://www.handsonnetwork.org/files/resources/VCS_A_History_of_America.pdf
 7. *Алфеев И. “Кто мой ближний?”. О милосердном самарянине. Неделя 25-я по Пятидесятнице. Праздники [Электронный ресурс] / Епископ Иларион (Алфеев) // Православие и мир.* — 2007. — Режим доступа: http://www.pravmir.ru/stat-content/sc_printer_2474.html
 8. *Апухтін В. Г. До питання розвитку волонтерського руху в Україні та Європі / В. Г. Апухтін, О. Є. Богомоллов // Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квітня 2015 р. — Х.: Вид-во ХНАДУ, 2015. — С. 23–27.*
 9. *Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія / О. В. Безпалько.* — К.: Наук. світ, 2006. — 363 с.
 10. *Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. — К.: НІСД, 2015. — 36 с.*
 11. *Голуб В. Л. Про небезпеку спотворення суспільного сприйняття волонтерства / В. Л. Голуб // Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квітня 2015 р. — Х.: Вид-во ХНАДУ, 2015. — С. 41–44.*
 12. *Грибан О. Г. Історичні обставини створення та початковий етап діяльності російського товариства червоного хреста в українських губерніях (кінець XIX – початок XX ст.) / О. Г. Грибан // Вісн. аграр. історії.* — 2012. — № 3. — С. 179–184.
 13. *Дженкинс Р. Франклин Делано Рузвельт / Р. Дженкинс; [пер. с англ. Т. Лукьяновой]. — М.: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2013. — 240 с.*
 14. *Дюнан А. Воспоминание о битве при Сольферино / А. Дюнан; [пер. с фр.]. — [3-е изд., без изм.]. — М.: Междунар. Комитет Красного Креста, 2009. — 108 с.*
 15. *Коваленко О. О. Філософсько-правовий аспект волі як чинника, що обумовлює поведінку суб'єкта трудового права / О. О. Коваленко // Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди “ПРАВО”. — 2011. — Вип. 17. — С. 53–55.*
 16. *Кожухаренко Л. В. Волонтерський рух у світі й Україні: історія і сьогодення / Л. В. Кожухаренко // Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квітня 2015 р. — Х.: Вид-во ХНАДУ, 2015. — С. 82–86.*
 17. *Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник / за ред. Т. Л. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. — К.: Версо-04, 2012. — 288 с.*
 18. *Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации / С. Хантингтон // Хрестоматия. Политология. — М.: Гардарики, 2000. — С. 692–703.*
 19. *Цицерон М. Т. О старости. О дружбе. Об обязанностях / М. Т. Цицерон; Академия наук СССР. — М.: Наука, 1974. — 248 с.*